

ИНТЕРВЈУ

са проф. др **Николом Божиловићем**, редовним професором Департмана за социологију Филозофског факултета у Нишу у пензији (разговор водио проф. др Бранислав Стевановић)

Филозофски факултет Универзитета у Нишу прославља педесет година од оснивања. Били сте студент прве генерације социологије. Молимо да се осврнете на ондашњу општу политичку ситуацију, стање у друштву и структурно-развојне потребе града Ниша и југоисточне Србије који су претходили одлуци да се универзитетска култура унапреди и обогати формирањем Филозофског факултета.

Питање је доста комплексно, поготово за те моје године када сам уписивао; нисам појма имао ни шта уписујем, ни зашто. Тај факултет је требало да буде основан пре тога, значи било је говора да ће бити основан и онда се чекало извесно време, тако да сам ја, силом прилика, полагао испит на Правном факултету (пријемни испит – положио сам га, али нисам имао уопште намеру да то студирам). Па сам полагао пријемни испит и у Драмском студију који је постојао у Народном позоришту, и ту сам положио, али тај Драмски студио се десио баш те године када је требало да се отвори Филозофски факултет – 1971. И онда сам се уписао на Филозофски и одлучио да се томе посветим. Што се тиче политичке ситуације, знате како, ти проблеми политички нису до нас, поготово младих људи, допирали. Факултет су основали људи који су већ били на неки начин у политици. Међу њима знам да је био будући професор Веселин Илић, било је ту још неких људи, вероватно и професор Љубиша Митровић, који је у то време био млађи, али људи који су на неки начин подржавали политику и идеологију владајуће структуре. Тако да се код нас, који смо били млади, то заправо није ни осећало, нисмо имали никаквих проблема у вези с тим. Уписивали смо факултет по својој вољи, неки су уписивали да не иду у војску, неки су уписивали зато што воле.

Јесу ли на доношење такве одлуке утицале и неке групне потребе тадашњих генерација младих Нишлија и специфичан „дух времена“ далеких шездесетих и седамдесетих година прошлог века?

Па могу да Вам кажем да је то било време, не само у Нишу, не само у Србији него и у свету, и у Европи, у свету уопште, време бујања друштвено-хуманистичких наука. И филозофских наука. Тако да су, пре него што је факултет већ основан, поједине, не поједине већ готово све издавачке куће, давале преводе најзначајнијих дела – Ериха Фрома, већ да не говорим Карла Маркса и

Енгелса, италијанских марксиста, Лабриоле итд. Значи, Ниш је, такође, колико ја знам, био планиран да, са Филозофским факултетом, поготово што је тај део јужне Србије важио за мало, као заосталији, не само у економском, него и у смислу духовном и културном, тако да је, мислим, факултет основан не само из академских него и неких ширих друштвених потреба.

Може ли се говорити и о конкретном доприносу појединаца из тадашњег републичког и градског живота чије су заузимање и „глас“ у надлежним телима пресудно утицали на подршку оснивању Филозофског факултета у Нишу?

Па ја претпостављам да је то, пошто је постојала једна партија и земља била централизована, ипак ишло „одозго“. Међутим, то што је ишло „одозго“, сигурно је имало и људе на локалу који су спроводили те идеје. Али, било је иницијативе, колико знам, и овде у Нишу, и ту је било људи који су заиста били заинтересовани за отварање тог факултета. Било је и неког кадра са Више педагошке школе, професора који су или докторирали, или су били ту негде на путу да докторирају, тако да се могло рачунати и на тај кадар. Мада, у време отварања факултета, заиста Ниш није имао сопствени кадар. Све је то, рачунало се на професоре углавном из Београда, па и шире. Било је и неких професора из Загреба итд. Ја нисам уопште био политички ангажован, али, колико знам, Веселин Илић је имао, не само вољу него је имао и могућност, моћ, политичку моћ, јер је већ био у неким политичким структурама, у Комитету итд., да то погура и да та прича крене.

Када је формиран пре пола века, Филозофски факултет био је средишња образовна и научна истраживачка институција у Нишу за низ друштвених и хуманистичких наука. Како оцењујете досадашњи глобални развој Филозофског факултета у Нишу?

Па знате, прошло је 50 година од оснивања факултета, на почетку је било неколико група. Познато је да је филозофски факултет био... заправо у њему су била три факултета: Природно-математички, Факултет спорта и физичког васпитања, и Факултет филозофских група, тј. друштвено-хуманистичких наука. Тада је било неколико друштвено-хуманистичких група, то су социологија, психологија, и ове треба додати и енглески језик, тј. англистику. Значи, то је био комплекс различитих група, не само филозофских. Кад то гледамо данас, видимо да је све то узнапредовало у квантитативном погледу, али и у квалитативном. Значи, добили смо много више група, данас факултет има 12 студијских програма и тако даље, али, што је веома важно, ми данас имамо практично свој кадар. Тада су углавном професори, не углавном него 95%, долазили са стране, углавном из Београда или из неких других универзитетских центара, тако да је тај развој заиста видан и на први поглед. И квалитативно је јак, мада је било доста добрих професора и тада.

Можете ли да упоредите развој Филозофског факултета, као образовне и научне институције, са развојем осталих Филозофских факултета у земљи и окружењу?

Па знате како, ја мислим да је Филозофски факултет у Београду био централно место образовања из области друштвених и хуманистичких наука, филозофских пре свега, антрополошких, социолошких. Ту су радили професори који су и дан-данас парадигма нечега што је најбоље, мада је касније политичка клима била таква да су многи били избачени са универзитета, али свакако Загорка Голубовић, Љуба Тадић, Миладин Животић и тако даље. Значи, много њих је било, међутим, свакако да је и Ниш почео да ствара и сопствени кадар, дакле, сопствене асистенте најпре, а затим и доценте и професоре који су имали неку већу везаност за сам факултет и његову будућност.

Како оцењујете развој и улогу Студијске групе/Департмана коју сте завршили и на којој сте радили?

Па овако, Група за социологију, дакле, читава група је тада носила назив Група за социологију културе и образовања, значи, наша данашња Студијска група за социологију је носила назив Социологија културе и образовања. И то није била само формална ствар, него је структура предмета била таква са намером. Желело се да Ниш да једну групу која ће се разликовати од београдске и од осталих група које на филозофским факултетима постоје, да негује кадар који ће бити културолошки усмерен. Тако да смо ми у то време имали сплет културолошких предмета којих данас нема, а то су, рецимо Естетика, Историја културе цивилизације, Културна антропологија и тако даље, и филозофских предмета којих данас такође нема, као што су, рецимо, Логика и Логичка методологија, Увод у филозофију и тако даље. Значи, битно је била различита од онога што је данас, а онда опет после неколико година, ипак смо избацили оно „култура и образовање“. Предмети су углавном остали да би се наши дипломирани социолози лакше запошљавали и у другим институцијама, рецимо у Електронској индустрији, у привреди итд.

Направите компарацију досадашњег развоја Студијске групе/Департмана у Нишу са радом оваквих институција у земљи и окружењу?

Већ сам на неки начин и рекао, значи компарација – студијска група је давала кадар који је био окренут позивима у култури пре свега, тада су биле „Самоуправне интересне заједнице“ (СИЗ-ови) у култури, новинари, новинари-журналисти, затим по радним организацијама, у привреди, у фабрикама је било и места за социологе, у смислу да они буду новинари тих локалних фабричких листова и тако даље, с обзиром на познавање проблематике.

Како оцењујете домете досадашњег личног професионалног развоја?

Ја сам имао срећу да сам се предметом, односно предметима на којима сам и тада и касније предавао, бавио у континуитету. Дакле, чак почев од тога – ја сам рецимо годину дана радио као новинар „Народних новина“ на културној рубрици тих новина. А затим сам примљен за асистента на предмету Социологија културе. И касније, предмети које сам такође као асистент обављао, као што је Културна антропологија и још неки (Социологија масовних комуникација једним делом), сви су били у комплексу тих културолошких дисциплина. Тако да је мој развој заиста био олакшан тиме да сам се бавио оним што је мени најпознатије и оним чиме ја желим да се и даље бавим и чиме сам се и бавио до краја свог радног века. То је била једна, могао бих рећи, предност, с обзиром да нису сви баш имали могућност да буду на предметима које су желели можда од почетка. Али ја сам, ето, ипак, у томе био. Мислим да сам то и остварио, постоје показатељи тога да сам ја успео у томе. Ја имам петнаестак монографија, студија, књига, уџбеника и тако даље из тих области, имам прегршт радова у часописима врло компетентним, врло цењеним итд. Учествовао сам на разним саветовањима, трибинама, истраживањима и тако даље. Али све је било везано за то чиме сам се бавио.

Нови образовни програми настају као одговор на захтеве динамичног времена и прилика у којима живимо, све више кроз интердисциплинарни укрштај. По Вашем мишљењу, у ком би правцу требало на даље да се развија Филозофски факултет у Нишу и његови постојећи Департмани?

Ја не могу за све департмане да говорим, али могу за Департман за социологију. Као што видимо, структура предмета је у прво време била једна, па се онда мењала, што је на неки начин и нормално. Сад ту може и неки критички осврт да се направи, с обзиром да сам ја културолог, по мом мишљењу, не би се требало олако одрицати културолошких предмета, јер култура је у основи свих ових дисциплина, не може да се истргне, али свакако промене су неопходне и добродошле. Рецимо, ми смо једно време укинули „Културну антропологију“, али смо 2000. године увели „Социјалну антропологију“ односно „Социокултурну антропологију“ што је заиста била, бар с моје стране, добра ствар. Методолошки предмети, њима је мислим данас посвећена дужна пажња, много више него у почетку. У почетку смо ми имали Методологију која је више теоријски била усмерена, касније је она била много више усмерена на практична истраживања, тако да данас мислим да структура тих предмета прати кретања у области друштва, и то је сасвим нормално.

У животу институција и колективном памћењу јубилеји су светионици и смерокази, који колективе и појединце треба да подсети у ком правцу треба организацијски, програмски и кадровски обликовати стратегију оптималног развоја институције. Које правце модернизације?

ције и осавремењивања (студијских планова и програма, кадровских потенцијала и инфраструктурних пројеката) препознајете, а да би се адекватно одговорило будућим развојним потребама и друштвеним изазовима?

Заиста, питање је јако комплексно. Мислим на настанак нових дисциплина, нова истраживања нове друштвене околности (ево сад имамо и пандемију) све то се укључује у наше истраживачке планове и кадровске оријентације. Такорећи до јуче нико није посвећивао толико области здравственој култури и мислим да данас из неких дисциплина, рецимо из Антропологије или из неких сродних социолошких других дисциплина, из Социологије политике можда, много већа пажња треба да се посвети тој здравственој култури, тако да нове околности рађају и нове потребе и изискују нове кадрове.

Шта бисте поручили данашњим младима: зашто треба да упишу Филозофски факултет? Посебно Департман за социологију.

Мислим да је данашња потреба друштва таква да је студиј социологије још важнији него што је некада био. У сваком случају је веома важан. Не само за социологију, али видим да се предмет Социологија укида на неким другим факултетима. Социологија је врло битна за упознавање друштва, сваки човек је друштвени актер, учествује на изборима, учествује у доношењу одлука на локалном, на професионалном нивоу, на општем плану, тако да познавање друштвених кретања, друштвених околности, свакако јесте прва ствар због које човек треба да познаје социологију. А они који уписују Социологију треба посебно да се позабаве најактуелнијим питањима савременог друштва и његових проблема. И то не само у теоријском смислу, него и разрешавањем питања. Дакле, ја бих подсетио на ону Маркову тезу да филозофи (ја бих рекао социолози) не треба само да тумаче друштво него треба да раде на његовом мењању, што и значи чувена Маркова 11. теза (о Фојербаху) која треба да има одјека у пракси.

Који су главни проблеми науке и универзитета данас и шта би требало мењати у образовној и у научној политици земље?

Мислим да је образовање у целини, у великом проблему. И да се у образовање не улаже 95% од онога што треба да се улаже. Значи, мислим да је образовање основна полуга друштвеног развоја данас, јер је наука толико узнапредовала данас да више ништа, такорећи ни најобичнији занати не могу да се изводе изван неких научних истраживања. Тако да су проблеми науке данас везани за проблеме друштва, и планете уопште ако хоћете, природе и друштва, и психе, и тако даље. Стога мислим да се ни делић онога што треба не посвећује науци.

Шта мислите о положају и улози друштвено-хуманистичких наука данас? Као да су оне у повлачењу? Смањују се фондови и гасе се кате-

дре и одељења на универзитетима од Сједињених Држава до Јапана, од Уједињеног Краљевства до Србије.

Прагматизам је скоро потпуно истиснуо друштвено-хуманистичке науке, све се данас заснива на техници, технологији, инжењерингу итд., што није лоше, међутим, сви проблеми и технички и проблеми технике и инжењера решавају се на – људски начин. Према томе, човеку и друштву, човеку као делу друштва, треба такође да буде бар истоветно посвећена пажња. Мислим да су данас потпуно угрожене друштвене науке, смањује се и број друштвено-хуманистичких предмета, и у средњим школама и на факултетима, уместо да буде обратно. Мислим да су проблеми савременог човека, друштвени проблеми, психолошки проблеми – много сложенији, а мање им се посвећује пажња него раније.

Која је улога интелектуалаца у савременом друштву и култури? Изгледа да преовладавају они који „живе од идеја“, док мањкају они који „живе за идеје“.

Улога интелектуалаца је увек била велика, и у одређеним периодима развитка друштва она је давала неке резултате. Мислим да су данас интелектуалци, стицајем околности, превише у запећку, превише су се ућутали. Или због друштвене ситуације (политичке), или због неких својих личних питања, интелектуалци се врло мало укључују у решавања проблема друштва. Техничка интелигенција не треба да буде затворена само у просторима својих истраживања, него треба и да припомаже неким друштвеним кретањима, а да не говорим о друштвеној и хуманистичкој интелигенцији. Значи, мислим да је интелигенција данас заћутала, а разлоге томе треба открити на време.

***

Шта Вас је мотивисало да упишете студије социологије?

Пре свега... Морам искрено да кажем да сам у гимназији имао професоре који су ми предавали социологију, а који су били углавном правници. Тако да је социологија била неомиљена код ђака. Међутим, када сам погледао структуру предмета која је предложена на студију социологије, ја сам видео да је то нешто што мене јако интересује, Дакле није ту био само онај „Друштвено-политички систем“ или „Изборни систем“ итд, него нешто што се тицало мене као младог човека. Пазите, то је било време контракултуре, време хипи-покрета, време рок музике итд, тако да су млади људи испољавали једну енергију коју су хтели да примене у развитку друштва. Значи, млади људи више нису пристајали да живе животом својих родитеља, својих очева, него су хтели да се неком личном акцијом не само укључе у друштво, него да то друштво и промене. И у томе сам ја видео неку своју мисију, неку своју улогу, и видео да своја интересовања могу да задовољим у томе што нуди социологија. И мислим да нисам погрешно, јер

сам заиста био део те бунтовне младе генерације која је хтела да промени свет. Ми знамо да свет не може да се промени тек тако, али је добро да имате неку своју утопију и да с њом живите.

Да ли бисте посебно издвојили неког колегу из своје генерације?

Мислите на студента? Ја бих посебно издвојио, нажалост данас покојног колегу, Михајла Белија. С њим сам био не само добар друг, већ и истомишљеник у сваком смислу, бунтовник – у смислу да смо нас двојица поштовали све остале колеге, али смо некако били мало изван тога. Јер, једноставно, нисмо били „штребери“, нисмо били тако интимни са професорима, повлачили смо се, а били јако заинтересовани за студиј. Спремали смо често и заједно испите, блиске ствари су нас интересовале, пре свега око уметности, тако да, ето, њега бих посебно издвојио.

Издвојте свог омиљеног професора.

Овако, има их сигурно више. Хајде да издвојим професора који ме је заиста још више увукао у поље које ме интересује, а то је, пре свега, уметност, дакле, шире и култура – а то је професор Сретен Петровић. Поред њега, професор Милан Дамјановић који је предавао предмет који се звао „Историја културе и цивилизације“, који је такође везан за то. И, нормално, професори попут Александра Тодоровића који је предавао „Социологију културе“ и „Социологију масовних комуникација“.

Које сте факултетске и животне лекције научили од својих професора?

Па знате како, то су били професори који су заиста били веома познати у својим областима и омиљени. Људи који владају великим знањем обично су врло скромни, врло отворени, тако да сам се ја с њима просто осећао као да сам у добром друштву. Значи, могли смо да имамо врло непосредну сарадњу која не мора да се увек веже за факултетску учионицу него и ван тога, дакле, за неку кореспонденцију или телефон, или путем писама и тако даље. Професори су били велика ствар у оно време, велико надахнуће, мислим не само за мене него и за све нас који смо тад студирали и врло смо, са вољом, радили то чиме смо се бавили.

Које сте карактеристике својих професора настојали да копирате?

Ја нисам био склон копирању, нити сам очекивао од својих студената касније да буду моје копије. Мој савет је увек био: слушајте, идите на предавања, пратите предавања, али слушајте самога себе. Ето то је неки моји мото, или моја порука свим студентима.

Шта памтите као најлепши тренутак током студија социологије?

Целе студије су заправо биле лепа ствар. Не знам, требало би да буде најлепши тренутак онај кад сте дипломирали, а заправо можда је мој најружнији тренутак био кад сам дипломирао и питао се: А шта сада? Свакако, то је било време младости и све је било лепо. Мислим, ту треба убројати и „Студентски клуб“ који смо тада имали, и који је био доста разноврстан, са добром музиком, са добрим дружењем, где смо заиста проводили лепо време испијајући кафу са шлагом. Где је управо мој пријатељ Михајло Белиј, кога сам помињао, водио, тј. радио у том клубу.

А шта као најнепријатнији?

Не бих рекао да сам имао великих непријатности. Можда да кажем ово: ја сам и предавао и увек највише волео културолошке дисциплине, али, ето, добио сам из предмета „Социологија културе“ оцену шест код професора Веселина Илића, чиме нисам био разочаран. Заправо, чак ми је то био и неки подстрек за даље, јер програм који је он нудио, једноставно, мени није нешто био инспиративан. Пре тога, пре професора Веселина Илића, мени је предавао, али врло кратко, професор Милош Илић који је много надахнутије, рецимо, говорио о томе. Тако да заправо немам никаквих разочарења.

Колико наслова броји Ваша социолошка библиотека?

Оквирно, ја не могу да се похвалим тиме да је она најбогатија, углавном садржи књиге које су из области мог интересовања, има и нешто и мало шире. Па, има око, хајде да кажемо, око 300 до 400 наслова.

Да ли сте током студија куповали или фотокопирали књиге?

Искључиво сам куповао књиге. Искључио куповао и ево, те књиге се данас налазе у мојој библиотеци. Кад год затреба, увек су ми при руци, и увек са њима могу да комуницирам.

Јесу ли социолози на почетку постављали високе циљеве себи и својој професији? Како оцењујете данашње циљеве социолога?

У то време, кажем Вам, и с обзиром на значај наука и социологије, ми смо заиста имали веру у то чиме се бавимо и оправданост тога чиме се бавимо. Према томе, наши циљеви су вероватно одговарали тој вери у то чиме се бавимо. Бојим се да данас, не само у нашој области него свуда, млади људи немају велике циљеве испред себе, јер немају велике перспективе. Друштво је у ширим размерама, нарочито код нас, бесперспективно, не нуди велике перспективе тако да се бојим да данашњи људи који студирају нису сигурни шта ће бити с њима сутра.

Кад је почињала социологија у Нишу, владао је једнопартијски систем, а данас имамо плурализам и демократију. Да ли живимо у деидеологизованом друштву или је само једна демагогија замењена новом (капитализам *forever*)?

Јесте било друштво једнопартијско, ја мислим да је и данас мање-више једнопартијско. Партија која је на власти увек има највише чланова. Тако да углавном буде једнопартијска, ваљда смо ми некако по традицији навикли на једну партију, једног вођу, и некако се ту најкомотније осећамо. Мислим да нам у то време није сметала та једна партија, јер је та партија ипак нудила неки други плурализам. Она није нудила политички плурализам, али је све остале могућности давала. Све су остале могућности биле ту: значи, могли сте да путујете, могли сте да се усавршавате, да слушате музику коју волите – за разлику од земаља реалсоцијализма које су биле далеко ускраћеније за све то што смо ми имали. Ми смо били прозападно оријентисани, и, заиста, мислим да смо тада били на најбољем нивоу развитка, када упоредимо.

Који Вам се друштвени проблем данас чини најважнијим као социологу?

Силом прилика, тај проблем се наметнуо. То је пандемија вируса Ковид 19, а поред тога еколошки проблеми су данас важни. Пазите, еколошки проблеми су увек били важни. Међутим, тада, у оно време, била је једна књига професора Рудија Супека, звала се „Ова једина земља“. Ја је имам и дан-данас, али, стицајем околности, ми је нисмо проучавали. Руди Супек је имао истраживања где је говорио о томе да је планета угрожена и да ће, уколико се не обрати пажња, бити још горе. Ево данас долазимо до тога да су се његова истраживања, нажалост, остварила, и мислим да данас и структура предмета на Групи за социологију треба да буде много више окренута према еколошким питањима.

Колико су социолози данас подлегли „феномену засићености“, тј. навикли се на кршење права и законитости и nereаговања на њих?

Они реагују онолико колико им се даје, колико имају могућности да реагују. Пазите, ниједна политичка структура није обожавала социологе: то је било и у комунизму и данас. Социолози су увек критичари друштва, тј. прави социолог је увек то, он није апологета друштва и климоглавац ако је социолог, али има свакаквих... Социолози, који су и данас и некада сматрали и осећали обавезу да припомогну развитку друштва, они и данас говоре о друштву на начин који је одговарајући, дакле, критички – да би промене биле на боље. Е сад, политичари увек сваку критику сматрају негативном – у смислу свог опстанка на власти, па, према томе не воле и не дају много могућности ни социолозима.

Да ли је социологија данас „опасна наука“? Или, пак, делите мишљење Питера Бергера по којем је социологија „пропало предузеће“?

Па ја не бих социологију назвао ни опасном науком ни пропалим предузећем, таман рекао то и Бергер. Социологија је данас друштвено потребна наука, друштвено-корисна, друштвено пожељна наука. И само као такву могу да је видим. Мислим да је социологија данас потребнија него икада, јер је друштво, у глобалу, друштва су заиста обезглављена и чини ми се да се више не могу предвидети смерови у којима данас иду. Мислим да су социолози ту међу првима који треба, најпре да истраже а затим и да укажу, на путеве даљег развоја друштва. Јер, наше друштво одређује и будућност и опстанак планете.